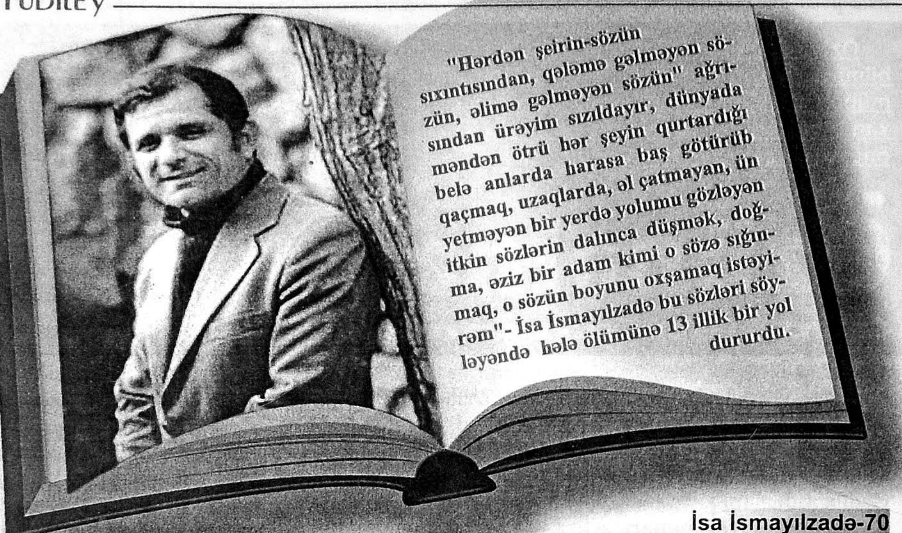

İsa İsmayılzadə-70

Unudulmaz şair

Onda 1984-cü il idi, həmin bu sözləri İsa "Anamla söhbət" kitabındakı ön sözdə söyləmişdi.

"...Bu dünyanın, yəni ömrün bir qurtaracağı var, insan nə vaxtsa ölür, sən də, mən də- hamımız öləcəyik..."

İsa İsmayılzadə- bu istedadlı və bənzərsiz Azərbaycan şairi elə sağlığında öz ölümündən danışırdı. Ancaq o, bəzi şairlərdən fərqli olaraq "Ölməz Kaşşey" libasına bürünmürdü. Elə bil, ölümün labüdlüyünü dərk edir və buna hazırlaşırdı. Amma haçansa yenidən bu dünyaya bir də qayıdacağına da inanırdı:

Bu dünyaya bir də qayıtmağım var...
Qəbrimin üstündə bitən gülləri,
Uyumuş,
soyumuş torpağı-daşı
Ölüm sükutundan oyatmağım var.
Nəsə, ürəyimə damıb, bilirəm-
Bəlkə də yüz ildən, min ildən sonra,
Milyon ildən sonra- nə bilmək olar
Nə vaxtsa dönəcək ömrün illəri.

1997-ci ilin iyul ayında sapsağlam bir Azərbaycan şairi birdən-birə ölüm yatağına düşdü və gözlərimizin qarşısında şam kimi əridi, tanışlarının çoxu onun bu qəfil xəstəliyindən xəbər tutmamış dünyasını tərk etdi. 14 ildir İsa yoxdur, onun şeirində dediyi möcüzə də baş vermir. Amma hərdən mənə elə gəlir ki, o möcüzə baş verəcək, bu saat İsa qapını açıb redaksiyaya daxil olacaq, yenə öz iş otağına çəkiləcək, yenə şeirlər yazacaq.

Ölümündən sonra İsa İsmayılzadənin "Gözləyin, dünyaya qayıtmağım var..." kitabı çap olundu, elə bilirəm, heç bir möcüzə olmadan o kitabla İsa İsmayılzadə öz dostlarının, qələm yoldaşlarının, əzizlərinin görüşünə gəldi. Kitabın tərtibində və nəşrə hazırlanmasında yazıçı Nəriman Əbdülrəhmanlının böyük zəhmətini bəri başdan qeyd edirik. Burada İsanın müxtəlif illərdə çap olunmuş kitablarından seçmə şeirlər, poemalar təqdim edilir, həmçinin sağlığında və ölümündən sonra İsa İsmayılzadə yaradıcılığından söz açan məqalələr də əlavə olunur. Beləliklə, Şair İsa İsmayılzadə obrazı bütünlüklə gözlərimiz qarşısında canlanır.

İsa İsmayılzadə 60-90-cı illər Azərbaycan poeziyasının tanınmış nümayəndələrindən biri idi və indi, onun ölümündən keçən bu 14 il ərzində biz bunu daha artıq hiss edirik ki, onun poeziyası təkcə yazıldığı illərin deyil, bu günün və gələcəyin də poeziyasıdır. O elə bir vaxtda ədəbiyyata gəlmişdi ki, artıq sənətdə yeni meyllər, tendensiyalar meydana çıxırdı. İsa və onun mənsub olduğu ədəbi nəsil bədii axtarışlar yolunu tutub bu yeniliyin ədəbiyyatda inikas olunmasında böyük rol oynadılar. Əlbəttə, yenilik, novatorluq həmişə müqavimətlə, mühafizəkarlıqla qarşılanır və İsa İsmayılzadə də bunu özünün sənət taleyində hiss elədi. Yaxşı xatırlayıram ki, İsanın "Yağış gölməçəsi" şeiri mücərrəd, anlaşılmaz, guya ədəbi ənənələrə zidd bir poeziya nümunəsi kimi tənqid hədəfinə çevrildi. İsa yağışın yağmasını, bu yağışdan yaranan gölməçələri təsvir etmişdi, amma necə:

Yağış gölməçəsi buludla doldu,
Günəşlə,
payızla,
sükutla doldu.

Sonralar "eksperiment" kimi qəbul edilən bu tipli şeirlər yazmaq adi hala çevrildi və məlum oldu ki, sözün min bir çaları varmış, sözün rəngləri, naxışları, fəsilləri varmış, sadəcə olaraq bunları şeirə gətirmək lazımmış. İllər keçdi və İsa İsmayılzadə də çox yaşdıların kimi etiraf olundu, hətta cavanlara qarşı qısqanc bir mövqedə dayanan Məmməd Rahim İsanın bir şeiri haqqında ayrıca məqalə yazdı, onu istedadlı bir şair kimi təriflədi. Həmin şeir isə İsa İsmayılzadənin müharibə haqqında yazdığı ən gözəl şeirlərindən biri kimi poeziyamızın inciləri sırasına daxil oldu:

Getdilər. Getdilər fit çala-çala,
Getdilər atları çimizdirməyə.
Bizi aparmadılar.
Qulançar yığmağa, moruq dərməyə
Bizi aparmadılar.

Yalvarıb-yaxarıb, dil tökəndə biz
onlar üstümüzə od ələdilər,
qışqırıb-təpinib, hədələdilər:
"Hələ uşaqsınız...nə yaşınız var..."

Getdilər, getdilər Berlinə sarı,
getdilər, getdilər ölümə sarı.
Güllələr demədi: geri qayıdın.
Lülələr demədi: geri qayıdın,
Qəlpələr demədi: geri qayıdın,
Hələ uşaqsınız, nə yaşınız var.

İsa İsmayılzadə dünya poeziyasına vaqif olan bir şair idi. Şeir kitabının birinə yazdığı ön sözdə deyirdi: "İkinci kursda oxuyarkən adını təzə eşitdiyim Pablo Nerudanın ikicildlik şeir kitabını mənə bir gecəliyə, ancaq bir gecəliyə oxumağa verdilər. Axşamdan başlayıb gecə yarıya kimi oxuyub qurtardım, amma P.Nerudanın qüdrətli obraz sehrinin təsirindən qurtara bilmədim: onda inandım ki, dahilərin əlində söz doğrudan da möcüzədir, sehrdir, nə isə elastik bir materialdır- onu istədiyi səmtə əyə bilir, ondan istədiyi fikri-obrazı ala bilir. Söz insanın, daha doğrusu, "Sehrbaz şairlərin" necə də qulu olarmış (Füzulini, Rilkeni, Svetayevanı, Bloku, N.Hikməti, Voznesenskini oxuyandan sonra bu qənaətim daha da gücləndi). Ölməz Çili şairinin mənə bağışladığı o sehrli gecə mənim ömrümdə yuxusuz, narahat obraz gecəsi kimi qaldı..."

Eyni hissi mən də İsa İsmayılzadənin şeirlərini oxuyarkən keçirmişəm. Kifayət qədər obrazlı düşünən və bu düşüncələrini poeziyada obrazlara çevirən İsanın şeirləri indinin özündə də görüb-götürmək nümunəsidir.

Şıdırğı, selləmə yağış yağanda,
Bizim evimizin yaxınlığında
Arxlar çiçəkləyər,
Kür çiçəkləyər.

Suyunun sinəsi, üzü buluda,
Hər damcı-təzəcə açılan buta,
Açıla-açıla solar yerində.

Bir az boy göstərib, dikəlmək istər,
Qorxulu-qorxulu bükülmək istər,
Bükülə-bükülə ölər yerində.

İsanın şeir kitabından zövqümcə (əlbəttə, isasevərlərin zövqünü də nəzərə alıram) olan şeirləri bir-bir sıralayıram: "1941", "Yağış gölməçəsi", "Oyuncaqsız uşaqlığım", "İşıqlar", "İşıqlı yarpaqlar", "Yarpaq odası", "Güllələr demədi", "Mənim qanadlarım olub bir zaman", "Avqust", "Vaxtla uzlaşmağı bacarmayanda", "Qatar gedir Araz boyu", "İkiyə bölünmüş gün", "Mən bir termos şüşəsiyəm", "Duel", "Gözləyin, dünyaya qayıtmağım var...", "Yaxşı adamların azalır, dünya", "Keçdim Qarayazı düzənliyindən", "Ögey oğullara inanma, Vətən", "İçərişəhər". Və onun poemaları: "Böyüdülmüş şəkillər", "Heykəl Nəsiminin monoloqları", "1937", "Haran ağrıyır, Vətən". Bu şeir və poemaların hər biri haqqında ayrıca söz açmaq, onların poetik məziyyətləri barədə danışmaq olar.

Bu mənada mən mərhum şairimiz Əliağa Kürçaylının bir fikrini xatırlamaq istəyirəm: "Şair var ki, imzasını görən kimi ürəyindən bu hisslər keçir: "Oxumamaq da olar. Təzə nə deyəcək ki? Əvvəlki şeirlərinin tayı olacaq, vəzni, qafiyəsi yerində, yüz dəfə eşitdiyimiz növbəti fikirlər". Elə şairlər də var ki, onların imzasıyla rastlaşanda hökmən nə isə yeni fikirlə, eşitmədiyin, gör-

18076.
M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

mədiyin bir aləmlə, poetik bir kəşflə rastlaşacağını yəqin edirsən. Həmin bu şairin sənə tanış olan əvvəlki şeirlərindən çıxış edərək belə bir qənaətə gəlirsən ki, o, hədəfsiz nişan atmaz, poetik gülləsini boşa atmaz.

Mənim fikrimcə, İsa İsmayılzadə ikincilərdən-poeziya silahını hədəfsiz tuşlamayan şairlərdəndir".

İsa İsmayılzadənin sevdiyi şairlər çox idi. Ancaq bir şairi o, hamıdan çox sevirdi. Bu şair "altmışıncıların" yaradıcılıq yolunun müəyyənləşməsində böyük rol oynayan Rəsul Rza idi. Çox-çox sonralar, ölümünə bir il qalmış İsa İsmayılzadə yazacaq: "İlk kitabım 1968-ci ildə "Gənclik" nəşriyyatında - "Ulduzların ad günü" adı altında çıxdı. Əkrəm Əylisli orada baş redaktor işləməsəydi, Rəsul Rza kimi mənəvi dayağımız olmasaydı, nə mənim, nə Ələkbərin, nə Vaqif Səmədoğlunun, nə də Ramiz Rövşənin kitabları işıq üzü görə bilərdi".

Rəsul Rza yeni söz deyən, poeziyada bir ədəbi nəsil kimi formalaşmağa can atan cavan şairlərin yol göstərəni və himayəçisi oldu. O, tənqidlərə, hətta ittihamlara dözərək Əli Kərimin, Fikrət Qocanın, İsa İsmayılzadənin, Fikrət Sadığın, Ələkbər Salahzadənin şeirlərini müdafiə etdi və yanılmadı da. Sonralar bu şairlərin hər biri poeziyada öz fərdi dəst-xəttiylə seçilirdilər. 1963-cü ildə qələmə aldığı "Ümid və arzular" məqaləsində Rəsul Rza cavan İsa İsmayılzadənin şeirlərindən söz açaraq yazmışdı: "İsa İsmayılzadənin şeirlərində poetik fikir aydın, təsirli, konkretdir. O, həyatın adi hadisələrinə şair gözü ilə baxır, onlarda çox şey görməyi bacarır. İsa gördüklərindən, duyduqlarından qibtə hissi oyadan poetik bir xəsisliklə danışır. Sən inanırsan ki, gənc şair bildiklərinin ancaq bir hissəsini, mühüm saydığı hissəni oxucuya yetirir".

İsa İsmayılzadə müharibə dövrünün uşağı idi. Bu dövrün uşaqları atasızlıq müsibətini görmüşdülər, qara xəbərlər eşitmişdilər, boyları yetimlikdən uzanmamışdı, oyuncaqsız qalmışdılar. "Böyüdülmüş şəkillər" poeması, fikrimcə, müharibədən çox-çox sonra yazılsa da, müharibənin nə demək olduğunu poeziyada yüksək sənətkarlıqla əks etdirən bir nümunə idi.

Qarabağ savaşı başlanandan sonra İsanın üzü gülmürdü. O, hər gün Qarabağ dərdi ilə yaşayırdı. Ölümündən üç il öncə yazdığı "Haran ağrıyır, Vətən" poemasını da elə bu ürək ağrısıyla yazmışdı. Azərbaycanın bu müharibədə itkilər verməyi, ölkədəki hərcmərclik, xaos ona ağır gəlirdi.

Özü boyda göz yaşıdı Qarabağ,
Dərdimizin başdaşıdı Qarabağ.

Poema bu misralarla başlayır və burada məmləkətimizin düşdüyü bütün bəlalar bircə-bircə poeziya işığına çəkilir. Bu işıqda isə düşdüyümüz bütün müsibətlər, səhvlərimiz açıq-aşkar görünür.

Bir vaxt vətən yolları
harda, harda qurtarardı-
Astarada qurtarardı.
Vətən orda
qoruq olmuşdu, qoruq.
İndi Vətən yolları
Qurtarır erməni yuvalarında,
İndi dustaqdı Vətən.

Bu işıqda düşmənlər də bütün tarixi-müasir görkəmləri, niyyət və məkrləri ilə görünürlər: "Atan kazaklardır...Atan ruslardır...Pusquda dayanan Rusiya atır, səngərdən, meşədən, ağac dalından, hər dalandan, hər tindən atır Rusiya".

Torpaqlarımızın əldən getməyində, fərariliyin qorxulu bəlaya çevrilməsində, kəndlərimizin boşaldılmasında, milli-mənəvi dəyərlərimizin ucuzlaşmasında isə biz günahkarıq. Bu mənada "Haran ağrıyır, Vətən" poeması poetik bir ittihama çevrilir:

Hara qaçırsan, Oğul?
Hara qaçırsan, Vətən?-
Sən qurtaran yerdə Ölüm başlayır...
Hara qaçırsan, Vətən oğlu?!
...Bakıya uçursan, Vətən,
Bakıya köçürsən, Vətən
Bakıya qaçırsan, Vətən...
Mən belə köç istəmirəm, istəmirəm!

Ancaq bu poema-ittihamın sonu nikbinliklə bitir: "Döyüş marşı çalınır, haydı, irəli, haydı, irəli, əsgər Azərbaycanım".

Son söz: "Gördüm bu dünyanın hər üzünü mən". Həyatın, dünyanın isti-soyuğunu görmüş bir şairin qırx üç yaşında yazdığı şeirlərindən bir misra. Onun ömür yoluna bu bircə misradan da bələdçi kimi cığır açmaq olar. Bu ömür yolunun ən mənalı keçən günləri, ayları, illəri olub və heç şübhəsiz, onu bütünlüklə səciyyələndirməli olsaq, ŞAİR ÖMRÜ ifadəsi üzərində dayanarıq.

İsa doğrudan da, əsl şair ömrü yaşadığı həyatda qazandığı bütün uğurlara, sevinclərə, hətta itkilərə görə də o, şair ömrünə bağlıdır. İsa bu sənət yolunda işıqlı adamlar da görüb, "səhralar qoynunda çiçək" də görüb, işıqsız adamlar da... Lakin o həmişə zamanın dəyişən küləklərindən öz şair adını ürəyi kimi təmiz saxladı...

• Vaqif YUSİFLİ